

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**Варецька С.О.**

Львівський національний університет

**РОМАН ГЮНТЕР ГРАССА “БЛЯШАНИЙ БАРАБАН”
ЯК СУЧАСНИЙ “КРУТИЙСЬКИЙ” РОМАН**

Роман “Бляшаний барабан” Нобелівського лауреата 1999 року Г.Грасса належить до найкращих творів світової літератури ХХ ст. Водночас він є одним із найскладніших текстів, де зроблена спроба осмислити важливі проблеми сучасності, надаючи їм глибинного виміру, та калейдоскопічно відтворити їх шляхом використання класичних художніх зразків і моделей.

У 60-х роках ХХ ст., коли з’явився роман “Бляшаний барабан” Г.Грасса, в літературних колах Німеччини широко обговорювалась так звана жанрова криза. Мова йшла про те, що традиційні жанри, зокрема, роман, уже своє віджили. Необхідні були нові підходи, нове бачення, нові художні засоби. На місце всезнаючого автора прийшов обмежений своїм суб’єктивно-чуттєвим сприйняттям образ. У літературі знову з’явилася фігура клоуна, дурника, блазня, ексцентрика; надавалась перевага такій літературній зброї, як іронія, насмішка, сарказм, пародія.

Все це великою мірою було викликане повоєнною ситуацією, яка вимагала, зокрема, від письменників, з одного боку, опрацювання власного досвіду, з іншого – екзистенційного переосмислення буття та людського існування. Як відзначають історики німецької літератури другої половини ХХ століття, ця література народилась з розчарування “на уламках ілюзій” [1, с.458]. Письменники втрачали віру в моральну силу мистецтва, хоча й сумували з цього приводу. Звідси емоційний характер літератури. “Повіривши в те, що все – клоунада, ці письменники демонстративно зображають позицію блазенську, буфонну. Вони роблять спробу змінити не світ, а підхід до цього світу” [1, с.460]. До цих письменників належить і Г.Грасс, чий песимізм та іронізування ґрунтуються на розумінні та констатації того, що викликані не стільки пороками міжлюдських відносин чи людським ставленням до буття, а скільки переконаністю у порочності самого буття. Письменник, що, за його словами, походить із “країни Книжкових Пожеж”, усвідомлює всю складність свого завдання, коли постулює те, що він не хоче зі своїми книгами крокувати разом з переможцями, а швидше хотів би повертись там, де “на обочині історичних процесів стоять ті, що програли, які можуть

розказати, але не отримують слова. Той, хто наділяє їх голосом, ставить перемогу під сумнів. Хто оточує себе тими, що програли, належить до їх числа” [3,с.326]. Звідси і інтерес до крутійського роману (“я вийшов з мавритансько-іспанської школи крутійського пікареского роману” [3,с.326]) та образу шахрая. В традиції іспанського крутійського роману Г.Грасса привабила “модель боротьби з вітряками”. Пікаро, відзначає письменник, – живе за рахунок комічності невдач, його гумор ґрунтується на відчаї. “Але варто лише моєму пікаро проплестись мимо, як возвеличене демонструє свій досить-таки жалюгідний вигляд, а трон починає помаленьку гойдатися” [3,с.320].

Отже, роман “Бляшаний барабан” показував читачеві, що історія Німеччини – не повчальна трагедія, а абсурдний фарс.

У крутійських романах оголюються всі вади суспільства, з ясністю розкривається порочність суспільної системи, яка сприяє розвитку лицемірства, шахрайства та особистої вигоди. Для автора найважливішими із зображальних засобів виступають гротеск і карикатурна деформація дійсності.

Власне це й було важливо для Г.Грасса, який хотів показати в екзистенційному дусі відносність усього в цьому світі, “коловорот історії”, абсурдність того, що відбувається, неможливість розставити акценти, а також неможливість сховатись від усього цього. Завдяки крутійському роману Г.Грасс зумів виразити свій погляд на світ, сховавшись при цьому за маскою головного героя, цей різновид роману дозволив йому здійснити особливе художнє переломлення дійсності.

Автор неоднозначно ставиться до свого в принципі негативного героя – Оскара Матцерата. Хоча говорити про негативність чи позитивність героя в крутійському романі дуже складно, адже характер героя-крутія досить мінливий. “У театрі шахрая пліч о пліч ідуть комедія і трагедія” [3,с.320]. Для героя Грассівського роману характерне змішування трагічного з комічним, фантастичного з реальним, негативного з позитивним. “Пікаро – формаліст і першокласний ман’єрист: він тримає бінокль перевернутим. Час перебуває у нього на маневреному шляху. Він повсюди розставляє дзеркала. Ніколи не знаєш, чий він в той чи інший момент провісник” [3,с.327]. Оскар сприймає дійсність з певної дистанції, яку сам собі обрав, він відображає її – позитивно чи негативно – в залежності від обставин, в яких опиняється. Автор у такій ситуації ніби роздвоюється. “Якщо вірування авторів пікаресок закликали таврувати власних героїв, то почуття, на противагу до цього, ждали їх виправдання” [2,с.330].

Якщо в класичному шахрайському романі люди шахраювали спочатку заради хліба, а пізніше заради свого збагачення, то в романі “Бляшаний барабан” шахрайство має свою особливу

функцію – викриття людських вад. Основна мета героя за допомогою тих же шахрайств розкрити людську природу, показати, що світ переповнений лицемірства, ненависті, огидності. Оскар іронічно ставиться до оточуючих його людей, він постійно (спеціально чи мимовільно) викриває їхні вади, аморальні інстинкти. Його шахраювання – це спосіб життя, без нього неможливо вижити в сучасному світі. Герой не намагається щось виправдати чи когось звинуватити, він не вказує нам ідеальний спосіб життя, він своєю поведінкою реально відображає життя.

Література

1. Андреева Л.Г., Карельський А.В., Павлова Н.С. и др. Зарубежная литература XX века. – Москва: Высшая школа, 1996.
2. Затонкий Д.В. Модернизм и постмодернизм. Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств. – Харьков, 2000.
3. Продолжение следует... Речь по случаю присуждения Нобелевской премии, произнесенная 7 декабря 1999 года в Стокгольме // Г.Грасс. Мое столетие. – Харьков, 2001. – с. 318 – 333.

Гречуха Л.О.

Черкаський державний університет

ТВОРЧИСТЬ ВІЛЬЯМА БЕРРОУЗА В КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Ім'я Вільяма Берроуза, відомого американського письменника-постмодерніста, твердо закріпилося в антології сучасної американської літератури, а його творча спадщина стала предметом численних досліджень у зарубіжному літературознавстві.

Вітчизняний читач із творчістю автора майже не знайомий. Пов'язане це передусім з тим, що його проза не співвідносилася з радянською ідеологією. В літературознавчих дослідженнях 60-90-х рр. минулого століття вітчизняні науковці пов'язували ім'я Берроуза з модерністською літературою, зокрема, із битництвом та "чорним гумором" [1; 2; 3; 5; 6; 7; 10].

Як зазначає Т.Л.Морозова, Вільям Берроуз належить до тих письменників, які вважають, що "суспільство всездозволеності", як і раніше, досить репресивне по відношенню до особистості [4, 293]. Персонажі письменника доводять до абсурду принцип "недовіри до себе", не визнаючи за суспільством ніяких прав на регламентацію поведінки своїх індивідуумів. Бунт, якому Берроуз назавжди залишився вірним, став для його персонажів змістом життя, їхньою релігією й професією. Літературознавець констатує, що в американській літературі письменник продовжує лінію Генрі